

Kielitietoisuus ja selkokieli

Ydinasioita

Koulutusdiat 2
VIERKO
2024

Sisältö

1. Johdanto
2. Kielen merkitys
3. Kielimuodon valinta
4. Helpon kielen tarve
5. Selkokielen ytimet
6. Yhteenveto
7. Lähteet
8. Tekijät

1. Johdanto

Koulutusdiat

VIERKO-hankkeessa on koulutusdiat opettajille, ohjaajille ja työpaikkaohjaajille:

1. Selitä selkona – virity helppoon kieleen
- 2. Kielitietoisuus ja selkokieli**
3. Kielitietoinen ohjaus työpaikoilla
4. Selkopuhe, vuorovaikutus ja ohjaus
5. Selkokirjoittaminen
6. Selkomateriaalit ja niiden tekeminen
 - Selkomateriaalit
 - Selkotekijä ja saavutettavuus
 - Selkotekijä ja tekoäly

Koulutusdiojen käyttö

- Dioja voi käyttää koulutuksissa kokonaan tai osittain.
- Koulutusten yhteyteen kannattaa järjestää työpajatyöskentelyä.
- Dioista on myös tallenteet.
- Diat ja koulutusten tallenteet löytyvät osoitteesta aoe.fi (VIERKOn materiaalit) ja bit.ly/VierkoSelkoS2.

VIERKO-koulutuspaketti 2024: Opeta ja ohjaa kielitietoisesti

Varmista perusosaaminen

Diat 1 (15 min)
Selitä selkona

Lyhyt aloitus helposta ja selkeästä kielestä:

- opettajat
- ohjaajat

Diat 2 (1 t)
Kielitietoisuus ja selkokieli

Koulutus ydinasioista:

- työpaikkaohjaajat
- opettajat ja ohjaajat

Diat 3 (1 t)
Kielitietoinen ohjaus työpaikoilla

- työpaikkaohjaajat

Syvennä osaamistasi

Diat 4 (1 t)
Selkokuhe, vuorovaikutus ja ohjaus

Diat 5 (1 t)
**Selko-
kirjoittaminen**

Diat 6: (30 min x 3)
• Selkomateriaalit
• Selkotekijä ja saavutettavuus
• Selkotekijä ja tekoäly

2. Kielen merkitys

Sinun merkityksesi kielen käyttäjänä

Kieli on valtaa

- Käytät kaiken aikaa kielen osa-alueita:
 - puhetta
 - kuuntelemista
 - kirjoittamista
 - lukemista.
- Ymmärtävätkö muut kieltäsi?

Esimerkkejä koulun ja ammattien kielistä

- ops
 - totsu
 - HOKS
 - Etu
 - opso
 - YTO
- **Entä ammattisanat?** Esimerkiksi
 - [Hoitajat.net. Hoitotyön ammattisanasto](https://hoitajat.net/ammattisanasto)
 - [Rakennussanasto](https://rakennussanasto.fi)
 - Ruoka, ravinto, ravitsemusala: [Tekoihin.fi. Sanastoharjoituksia](https://tekoihin.fi/sanastoharjoituksia)

Ole kielitietoinen: tee havaintoja kielestä

- Mitä ammattisanoja, käsitteitä ja ammattikieltä oppijan täytyy osata?
- Miten voit varmistaa ammattikielen oppimisen?
- Miten tuet ammattisi ja alasi kielen
 - puhumista
 - lukemista
 - tekstien ymmärtämistä?

Esimerkki: Työelämässä oppiminen

([OPH. Työelämässä oppiminen.](#))

Opiskelija voi hankkia osaamista erilaisissa oppimisympäristöissä ja joustavasti niitä yhdistellen. Työpaikalla käytännön työtehtävien yhteydessä järjestettävää koulutusta kutsutaan työelämässä oppimiseksi. Se on aina tavoitteellista ja ohjattua, ja siihen voidaan yhdistää koulutusta esimerkiksi oppilaitoksen opetustiloissa, verkko-oppimisympäristöissä, virtuaalisissa oppimisympäristöissä sekä itsenäisesti opiskellen. Työelämässä oppimisesta sovitaan oppisopimuksella tai koulutussopimuksella.

Vertaa

- Työpaikalla käytännön työtehtävien yhteydessä järjestettävää koulutusta kutsutaan työelämässä oppimiseksi. Se on aina tavoitteellista ja ohjattua, ja siihen voidaan yhdistää koulutusta esimerkiksi oppilaitoksen opetustiloissa, verkko-oppimisympäristöissä, virtuaalisissa oppimisympäristöissä sekä itsenäisesti opiskellen. Työelämässä oppimisesta sovitaan oppisopimuksella tai koulutusopimuksella.

Työelämässä oppiminen tarkoittaa, että opiskelija oppii työpaikalla käytännön työtehtävissä.

Opiskelija, opettaja ja työpaikan ohjaaja ovat suunnitelleet, voiko opiskelija opiskella lisäksi:

- koulussa
- netissä
- itsenäisesti.

Opiskelijan kanssa tehdään **oppisopimus** tai **koulutusopimus**.
(*Niistä selitykset.*)

Ole opiskelijalähtöinen

- Tee valintoja, jotka helpottavat opiskelijan ymmärtämistä.
- Ymmärrä, että työhösi kuuluu asioiden selittäminen ja toistaminen.

Edistä tasa-arvoa

- Asenne näkyy kaikessa.
- Opiskelija voi käyttää omaa kieltään apuna esimerkiksi tiedonhaussa.
- Suomen kieli kulkee aina mukana: opiskelija saa sinulta malleja ja tukea suomen kielen käyttöön ja oppimiseen.

Ole selkeä

- Lyhyet kokonaisuudet
 - puheessa rauhallisuus ja tauot
 - kirjoituksessa lyhyet rivit ja kappaleet.

Kuuntele

- Kuuntele.
- Anna opiskelijalle aikaa.
- Reagoi opiskelijoiden
 - sanattomiin viesteihin: katse, eleet, ilmeet, puheen sävyt jne.
 - sanallisiin viesteihin.

Malta!

- Puhu rauhallisesti ja selkeästi.
- Pidä taukoja.
- Käytä **kuvia, esineitä, näyttämistä**: havainnollista.
- Huolehdi, että kaikki ymmärtävät.

Tee yhteistyötä

- Keskustele työkavereiden kanssa kielenkäytön tilanteista.
- Ideoikaa yhdessä kielitietoisia toimintatapoja.
- Tarkastelkaa yhdessä ohjeita ja muita materiaaleja: ymmärtääkö opiskelija ne helposti? Mitä niille voisi tehdä?
- Tehkää yhdessä!
- Varmistakaa, että kaikki ymmärtävät.

3. Kielimuodon valinta

Valitse opiskelijan osaamisen mukaan

- Käytä kielimuotoa, jota opiskelija ymmärtää:
 - ammattikieli
 - yleiskieli
 - selkokieli.
- Auta helpon kielen avulla: opiskelija oppii ammattikieltä.

Eri kielimuodot

Joka alalla on oma kielensä

- Minkälaista on sinun alasi kieli?
 - sanasto
 - tekstien (kirjoitus, puhe, kuvat, kuviot) rakenteet?
- **Olet oman alasi kielen opettaja ja malli.**
- Alasi kieli ei ole muille tuttua – sinulle on.

Esimerkki matematiikan ammattikielestä

- *Funktion **muutosnopeutta** tietyssä **pisteessä** kutsutaan funktion derivaataksi. Geometrisesti derivaatta on **pisteeseen** piirretyn tangentin kulmakerroin. Derivaatta määrittelee funktion, jonka **arvo** tietyssä **pisteessä** kertoo funktion tangentin kulmakertoimen **arvon**. Funktion derivaatan **arvoja** saadaan laskettua algebrallisesti derivaatafunktion avulla. (Matematiikan oppikirja)*

Edellisen esimerkin vaikean kielen syyt

- Alalla on erikoissanastoa.
- Alan sanoilla on eri merkitys kuin yleiskielessä.
- Yleiskielen sanoja on alan kielessä vähän: ne eivät auta ymmärtämään.

Selkeä yleiskieli vai selkokieli?

Selkeä yleiskieli

- Opitaan koulussa.
- Käytetään teksteissä, jotka on kirjoitettu suurelle yleisölle (uutiset, sanomalehdet, aikakauslehdet).
- Vain erikois- ja ammattikielten käsitteet selitetään.

Selkokieli

- Kohderyhmät otetaan tarkasti huomioon: vastaanottajilla on eri syistä kielellisiä vaikeuksia.
- Selitetään myös vaikeita yleiskielen sanoja ja käsitteitä.
- Hahmottamista helpottavat keinot: tekstin ulkoasu, puheen havainnollistaminen esimerkein, kuvin, esinein jne.
- Saavutettavuus verkossa: helppo kieli, ulkoasu ja tietotekniset ratkaisut.

Esimerkki: yleiskieli / selkokieli

Opiskelu ammatillisessa koulutuksessa on yksilöllistä ja joustavaa. Oppilaitoksessa opiskelun lisäksi asioita opitaan esimerkiksi työpaikalla tai digitaalisissa oppimisympäristöissä. Jos sinulla on jo osaamista opiskeltavasta asiasta, se otetaan huomioon opintojasi suunniteltaessa. Opiskelussa keskitytään uuden osaamisen hankkimiseen.

Opiskelet ammattiin esimerkiksi

- koulussa
- netissä
- työpaikalla.

Suunnittelet opinnot opettajien kanssa.

Opettajat ottavat huomioon,
jos osaat jo opintojen asioita.

Keskityt opiskelussa siihen,
että opit uusia asioita
eli hankit osaamista.

4. Helpon kielen tarve

Tarvitsevatko sinun opiskelijasi helppoa kieltä?

- Tunnetko oppilaitoksesi tilastoja?
 - Eriyisen tuen suunnitelmien määrä?
 - Niiden opiskelijoiden määrä, joiden äidinkieli ei ole suomi?
- Muut helpon kielen tarpeet (Pisa- ja PIAAC-tulokset):
 - nuorten ja aikuisten luku- ja kirjoitustaidot huonontuneet
 - matematiikan taidot huonontuneet.

Selkokielen tarpeen syyt

- Selkokeskuksen tarvearvio 2019:
 - 11–14 %:a tarvitsee selkokieltä.
 - Erityistilanteet: yli 20 %:a tarvitsee selkokieltä.
 - Vuonna 2025 ilmestyy uusi tarvearvio.
- luki- ja muut oppimisvaikeudet
 - keskittymisen ja tarkkaavuuden vaikeudet
 - suomen kielen oppimisen tukitarpeet
 - autismin kirjo
 - kognitiiviset ongelmat
 - kehitysvammaisuus
 - muistisairaudet
 - muut väliaikaiset syyt, esimerkiksi:
 - lukahaluttomuus
 - tottumattomuus lukea.

Esimerkiksi suomen kielen osaaminen

- [Eurooppalainen viitekehys \(EVK\) määrittelee kielen osaamisen tasot.](#)
- Kielitaidossa otetaan huomioon
 - puhuminen
 - kuunteleminen
 - lukeminen
 - kirjoittaminen.

Eurooppalaisen viitekehyksen kielitaidon tasot

- Taso C: ylin taso -> kielen taito on äidinkielen tasoista
- Taso B: keskitaso -> B1: suomen kielen tuen tarve
- Taso A: alkeistaso -> suuri suomen kielen tuen tarve.

Kielitaidon tasot ja sinä

Eurooppalainen viitekehys (EVK): kielitaidon tasot

Ota ohjauksessa huomioon opiskelijan suomen kielen osaaminen.

Kielen taidon tasot A1 ja A2

Opiskelija osaa vain vähän suomen kieltä.

- Opiskelija tarvitsee paljon suomen kielen tukea.
- Puhu hitaasti, toista ja näytä asiat samalla, kun puhut selkokieltä ja helppoa yleiskieltä.
- Käytä apuna käännöksiä opiskelijan omalla kielellä.

Kielen taidon taso B1

Opiskelija selviää arjen tilanteissa.

- Käytä helppoa yleiskieltä ja selvennä selkokielellä.
- Varmista asiat helpon yleiskielen ja selkokielen avulla, että opiskelija ymmärtää.
- Toista ja puhu rauhallisesti: se auttaa opiskelijaa ymmärtämään.

Kielen taidon taso B2

Opiskelija selviää jo hyvin opiskelusta ja työstä.

- Varmista helpon yleiskielen tai selkokielen avulla, että opiskelija ymmärtää.

Kielen taidon taso C

Opiskelija osaa kieltä melkein täydellisesti.

Esimerkiksi taso A2.2 ([Europass. Itsearviointi](#))

- **Kuullun ymmärtäminen:**
Opiskelija pystyy seuraamaan vain osittain selkeän asiapuheen pääkohtia, mutta ohjaajan puheen tulee olla hidasta, selvää ja toistavaa. (*Lisäys: selkokieltä.*)
- **Luetun ymmärtäminen:**
Opiskelija ymmärtää pääkohdat muutaman kappaleen arkisista viesteistä; tarvitsee uudelleen lukemista ja apuvälineitä. (*Lisäys: selkokieltä.*)
- **Puhuminen:**
Opiskelijan puhe on luettelomaista arkisista aiheista; vapaassa puheessa virheitä, jotka voivat haitata ymmärrettävyyttä.
- **Kirjoittaminen:**
Opiskelija osaa kirjoittaa vain lyhyen, yksinkertaisen arjen tapahtuman niin, että lyhyet ja helpot sanat ovat oikein.

Esimerkiksi taso B1 ([Europass. Itsearviointi](#))

- **Kuullun ymmärtäminen:**
Opiskelija ymmärtää pääasiat selkeästä puheesta, jossa on tuttuja, ammatillisesti kiinnostavia asioita, kun puhe on melko hidasta ja selvää.
- **Luetun ymmärtäminen:**
Opiskelija ymmärtää vain tavallista, helppoa työhön liittyvää kieltä.
- **Puhuminen:** Opiskelija selviää keskusteluista, joissa on tuttuja, arkielämään liittyviä työn ja oman elämän asioita. Hän selviää keskusteluista ajankohtaisista asioista.
- **Kirjoittaminen:** Opiskelija kirjoittaa yksinkertaista tekstiä tutuista ja itseä kiinnostavista aiheista.

5. Selkokielen ytimet

Mitä selkokieli on?

- Selkokieli on helpompaa kuin yleiskieli:
 - sanasto
 - rakenne
 - sisältö
 - muotoilu:
 - kirjoitus: tekstin ulkoasu helpottaa lukemista.
 - puhe ja keskustelu: rauhallinen, selkeä puhe, tauot ja vuorottelu.

Ytimet

SELKOKIELEN PÄÄPERIAATTEET

SANAT

- tutut, arjen yleiset sanat
- konkreettiset sanat
- vaikeiden sanojen selitys
- ei lyhenteitä
- ei kuvakieltä

KIELEN RAKENTEET

- lyhyet lauseet ja virkkeet
- yleiset, arkiset rakenteet
- tärkeää on tekijä ja tekeminen: "Opiskelija tekee työn." Ei "Työskennellään."
- ei harvinaisia kielen muotoja tai pitkiä, monimutkaisia rakenteita.

SISÄLTÖ

- vain tärkeimmät asiat
- selkeä eteneminen
- vaikeiden, uusien asioiden selitys
- ei asiasta toiseen hyppimistä
- ei sisällön aukkoja

MUU SELKEYS

- lyhyet kokonaisuudet
- puheessa rauhallisuus ja tauot
- kirjoituksessa lyhyet rivit ja kappaleet
- kuvat ja muu, mikä havainnollistaa sisältöä

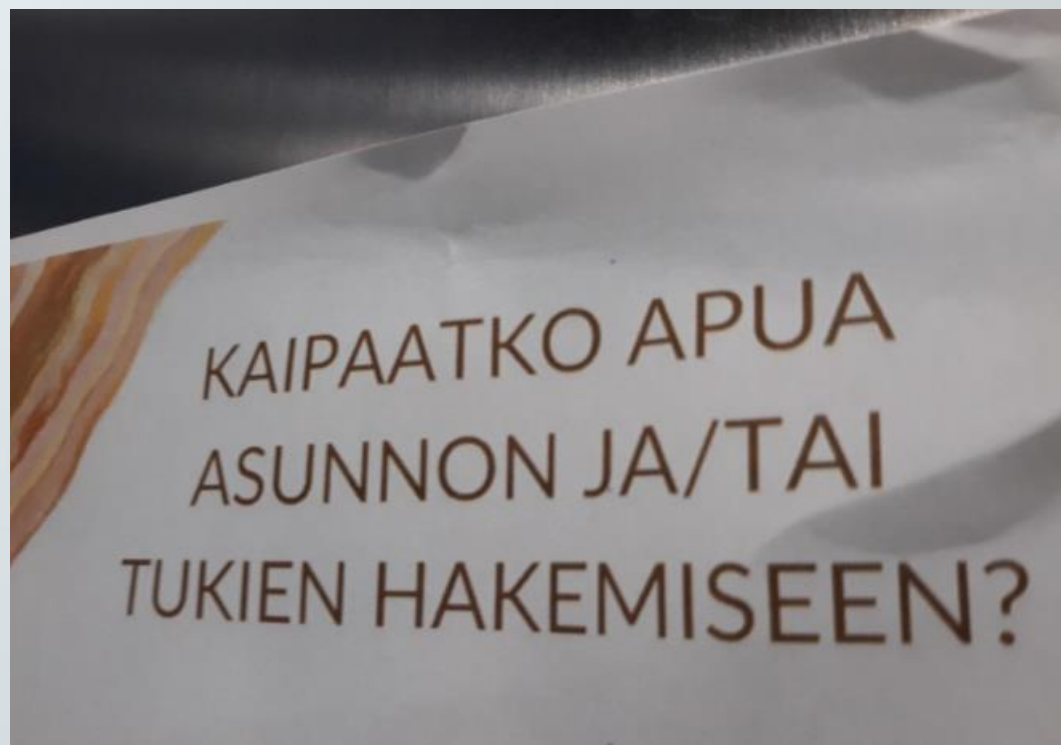

Tehosta selkeyttä

- Lyhyet kokonaisuudet
 - puheessa rauhallisuus ja tauot
 - kirjoituksessa lyhyet rivit ja kappaleet.
- Sisällön havainnollistaminen:
 - kuvat
 - vuorovaikutuksessa
 - tekeminen
 - esittäminen
 - piirtäminen
 - jne.

Miksi kuvan teksti ei ole helppoa kieltä?

Esimerkit: vaikeasta helpoksi

- "Tehtäväksianto vaikutti merkitykselliseltä."
 - Tehtävän ohjeet olivat tärkeitä.

- "Palautetaan laitteistot ovensuun lootaan."
 - Palauta laitteet laatikkoon, joka on oven vieressä.

Esimerkit: vaikeasta helpoksi

- "Työskentelytaitoja voi kehittää mm. kysymällä välittömästi seuraavaa työtehtävää."
 - Kehitä taitojasi työssä. Esimerkiksi kysy heti, mitä voit tehdä seuraavaksi.
- "Työskennellessäsi huomioi työturvallisuusohjeisto."
 - Ota huomioon ohjeet työturvallisuudesta, kun teet töitä.

Esimerkit vaikeasta helpoksi – perusteluja

- Ei vaikeita, pitkiä sanoja vaan tuttuja, lyhyitä ja yleisiä sanoja.
- Ei passiivia vaan aktiivisia lauseita: lauseessa on tekijä ja tekeminen. (Opiskelija tekee, tee, sinä teet jne.)
- Ei puhekieltä, murretta, slangia.
- Ei lyhenteitä (joita opiskelijat eivät osaa).
- Ei monimutkaisia, pitkiä lauseita tai virkkeitä.
- Ei vaikeita rakenteita:
 - Sanajärjestys suoraksi ja aktiiviseksi: tekijä + tekeminen (Opiskelija asentaa laitteen, Ei: Laitteen asentaa opiskelija)
 - Ei lauseenvastikkeita (työskennellessäsi...)
 - Vaikeat, monimutkaiset ja harvinaiset taivutuspäätteet: (kysymällä, tekeminen, jne.).
- **MUISTA: ei ole yhtä oikeaa tapaa ilmaista asia helposti.**

Esimerkkejä: vaikeasta helpoksi

- "Nyt ei ole tuli hännän alla!"
 - Nyt ei ole kiire.
 - **Nyt on aikaa.**
- "Välineistö palautetaan asap, muuten tilan kunto mene ihan hunningolle ja täältä ei löydä mitään ja kaikki hermostuvat."
 - Palauta tavarat heti. Pidä huone siistinä, sillä niin autat muita.
- "Presentaatiot on sitten ylihuomenna."
 - Esität oman esityksesi ylihuomenna elokuun 30. päivä.

Auta ymmärtämään

- Käytä tavallista, helppoa kieltä **rauhallisesti**:
 - ei slangia
 - ei murretta
 - ei lyhenteitä
 - ei sanaleikkejä, sananlaskuja.
 - Selitä ne heti, jos käytät!

Varmista ymmärtäminen

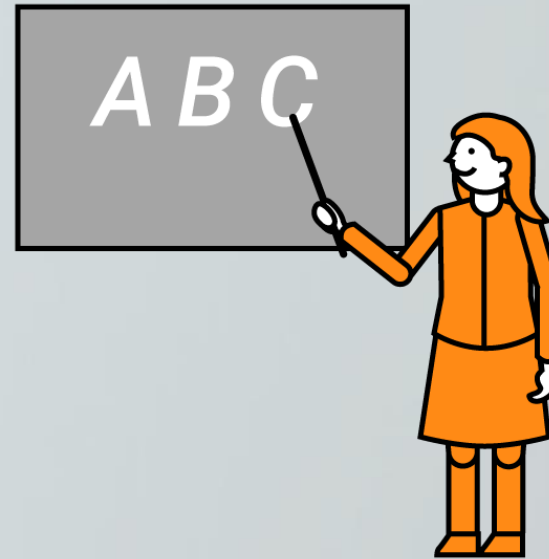
- Tee asiat opiskelijan kanssa: selitä, mitä teet.
- Pyydä: opiskelija selittää samat asiat.
- Pyydä: opiskelija kertoo omin sanoin, mitä hän tekee ja miksi.

Tee teksti helpoksi lukea

- fonttikoko 12–16
- lyhyet rivit
- leveä riviväli
- lyhyet kappaleet
- tyhjä rivi kappaleiden välissä
- otsikot ja väliotsikot
- **kuvat**, jotka liittyvät sisältöön.

- Kuva: [Papunetin kuvapankki](#)

6. Yhteenveto

Harjoittele kielitietoiseksi

- Tee huomioita omasta ja opiskelijan vuorovaikutuksesta.
- Välitä opiskelijasta ja kuuntele opiskelijaa.
- Olet korvaamaton oman alasi kielen asiantuntija, opettaja ja ohjaaja.
- Käytä kieltä, jota opiskelijat ymmärtävät.
- Tee yhteistyötä työkavereiden kanssa.

Onko selkokieli kielitietoisuutta?

- Selkokieli on osa kielitietoisuutta silloin, kun opiskelijan ymmärtämistä tukee yleiskieltä helpompi kieli.
- Selkokielellä ohjaat opiskelijaa kohti yleis- ja erikoiskieltä.
- Selkokieli ei tarkoita tavoitteiden helpottamista tai vain ”köyhän kielen” käyttöä.

7. Lähteet

Lähteitä

Anttila, I. & Lämsä, H. & Mäkelä, M. 2020. Kielitietoisien ohjauksen opas työpaikalle. Keuda. https://issuu.com/keudajulkaisut/docs/2020_keuda_kielitietoisien-ohjauksen-opas/1. Luettu 20.2.2024.

Kartio, Johanna: 12 askelta selkokielellä opettamiseen. 2016. Grano Oy: Helsinki. kansalaisopistojenliitto.fi/wp-content/uploads/2016/10/12-askelta-selkokielell%C3%A4-opettamiseen.pdf. Luettu 20.2.2024.

Kehittyvän kielitaidon tasojen kuvausasteikko. Opetushallitus. 2024. www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/kehittyvan-kielitaidon-tasojen-kuvausasteikko. Luettu 30.5.2024.

Kielitietoinen ja monikulttuurinen ohjaus. Ohjaan.fi. 2024. ohjaan.fi/ohjaamme/kielitietoinen-ja-monikulttuurinen-ohjaus/. Luettu 30.5.2024.

Kielitietoisuuteen herääminen. Työterveyslaitos. 2024. www.ttl.fi/oppimateriaalit/monimuotoisuus-ja-inkluusivisuus-asiantuntijaorganisaatiossa/kielitietoisuuteen-heraaminen. Luettu 30.5.2024.

Kielituki. Opas työpaikalle. Koulutuskeskus Salpaus. https://salpro.salpaus.fi/esitteet/ESITTEET_2010/Kielitukiopas.pdf. Luettu 30.5.2024.

Kieliä koskeva eurooppalainen viitekehys 2004–2020. Euroopan unioni ja Euroopan neuvosto. europa.eu/europass/system/files/2020-05/CEFR%20self-assessment%20grid%20FI.pdf. Luettu 30.5.2024.

Leskelä, Leealaura. 2019. Selkokieli. Saavutettavan kielen opas. Opike.

Maahanmuutto ja kielellinen moninaisuus. Kielitietoinen työskentely. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2024. thl.fi/aiheet/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/tyontueksi/hyvia-kaytantoja/kielitietoinen-tyoskentely. Luettu 30.5.2024.

Polkuja-hanke: kielitietoisuus. Osaava Tredu. 2023. (29 videota). www.youtube.com/playlist?list=PLHdusDFOKUA0l1wXp9ISFb6Jy3FSRF3xP. Katsottu 30.5.2024.

Pusa, M-L & Lampinen, M. & Rynnänen-Jussila, S. 2017. Maahanmuuttajat voimavarana työpaikalla. Opas kieli- ja kulttuuritietoiseen ohjaukseen. <http://view.24mags.com/mobilev/e5f43d46a15e11480d262296d568fc76#/page=1>. Luettu 30.5.2024.

Sainio, Ari. 2022. Avaimet selkokieleen. Opike.

Saaranen, M. & Söyrinki, V. 2020. Tietoa ammatillisen opiskelijan ohjauksesta työpaikan ohjaajalle helpolla suomen kielellä. Stadin AO. <https://sites.google.com/edu.hel.fi/selkotieto/>. Luettu 30.5.2024.

Selkokeskus. Selkokieli. 2024. selkokeskus.fi/selkokieli/. Luettu 30.5.2024.

Takala, T. 2024. Selkoviestintä asiakastyössä. Edita.

8. Tekijät

Tekijät

- Tuija Takala ja työryhmä Katja Kalkela, Lilli Kuhakoski-Nenonen, Laura Lehmuskoski ja Riikka Mattsson.

VIERKO

Vieraskielisen opetuksen kehittäminen

Kotimaisten kielten opetuksen
tarjonnan ja laadun kehittäminen
ammattillisessa koulutuksessa

2024

Lisätietoa:

<https://www.keuda.fi/keuda/hankkeet/vierko/>

